

GEDEELDE MACHTELOOSHEID VAN OPVOEDE

*Als na
school gaan
een uitdaging
wordt*

Waarom blijft schoolverzuim alsmear groeien, ondanks allerhande beleid om dit tegen te gaan? Wil van Nus beziet dit probleem vanuit het gedachtegoed van 'geweldloos verzet'. Daarmee reikt zij ook alternatieven aan voor leraren en hulpverleners die zich machteloos voelen ten opzichte van het gedrag van verzuimers en hun ouders. Het draait erom interesse en begrip te ontwikkelen voor ieders gedrag, waardoor relaties worden hersteld en er ruimte komt om samen te werken.

Het aantal thuiszitters is de laatste jaren sterk toegenomen. Volgens cijfers van het Nederlands Jeugdinstituut gaat het om ongeveer 5000 leerlingen. De echte cijfers liggen waarschijnlijk veel hoger omdat in dit getal alleen leerlingen zijn meegenomen die langer dan een aaneengesloten periode van drie maanden geen onderwijs meer ontvangen. Kinderen die bijvoorbeeld in een tijdelijke voorziening deelnemen of een vrijstelling van onderwijs hebben, worden hierin niet meegerekend. Een realistischer inschatting lijkt een getal tussen 15.000 en 20.000 te zijn (bit.ly/3srqxdy). Er bestaan veel misverstanden over schoolverzuim. Zo zouden kinderen niet willen, terwijl er meestal sprake is van niet durven. In dit artikel gaat het vooral om de groep die met medeweten van hun ouders (die actief hebben

geprobeerd hun kind naar school te krijgen) thuisblijven door angst, trauma of andere psychische problematiek of voor wie geen passend onderwijsaanbod kan worden gevonden. Deze kinderen willen over het algemeen graag naar school, maar het lukt hun niet. Dit schoolverzuim is daarmee van een andere orde dan spijbelen. Ook is het iets anders dan schoolonthouding, waarbij ouders hun kind thuishouden omdat zij zelf het belang van school niet inzien. Een ander misverstand is dat schoolverzuim 'even gefikt' kan worden. Leerlingen die al langere tijd niet naar school komen, kunnen niet zomaar weer in de schoolbanken aanschuiven. Hiervoor is vaak een langere periode nodig waarin kleine stappen worden gezet, waarvan het resultaat niet eens altijd volledige schoolgang is. Preventie wordt al langere tijd erkend

door **Wil van Nus**

“Waar veel interventies rond thuiszitters vooral gericht zijn op de leerling, richt gewelddoos verzet zich veel meer op de volwassenen”

als een belangrijke factor in het terugdringen van schoolverzuim. De MAS (Methodische Aanpak Schoolverzuim) wordt steeds eerder ingezet. De MAS beschrijft in een stappenplan vier routes bij ongeoorloofd verzuim: vrijwillige jeugdhulp, HALT-straft, jeugdhulp in een verplicht kader en aanpak via het strafrecht. Wanneer sprake is van onmacht bij de leerling staat de inzet van vrijwillige jeugdhulp voorop, maar er zijn ook situaties waarin een verplicht kader en strafrecht worden ingezet. De MAS start dus pas op het moment dat er al sprake is van verzuim, maar is dat eigenlijk niet te laat? Want ondanks een toename van vrijwillige jeugdhulp in de school neemt het aantal thuiszitters niet af. De reden daarvan ligt misschien vooral in een breed gevoelde machteloosheid en de illusie dat het altijd mogelijk is tot een gezamenlijk gedragen oplossing te komen.

Renate is een ervaren leraar in het vmbo, die vooral begaan is met leerlingen die iets meer van haar vragen. Dit jaar heeft ze echter een leerling in de klas, gedoubleerd op de havo, die haar aan het twijfelen brengt. Ze dacht in de eerste weken een goed contact met hem te hebben opgebouwd, maar na de herfstvakantie verzuimde hij steeds vaker. Zijn moeder meldde hem soms wel drie keer per week om verschillende redenen af. Hij was niet lekker, zag op tegen de lessen in de klas, zou op social media ruzie hebben met een klasgenoot. Tegen de kerstvakantie kwam hij helemaal niet meer naar school. Renate had al meerdere gesprekken met zijn ouders gevoerd, waaruit ze begreep dat hij erg angstig was. Ook was ze een keer op haar vrije middag bij hem langsgesgaan.

Renate vond het lastig om de ouders te begrijpen. Ze ergerde zich aan de goedbedoelde berichten van moeder die het altijd opnam voor haar zoon, maar amper tijd had om naar haar verhaal te luisteren. Ze was dan ook verbaasd toen de ouders, die via het wijkteam hadden kennisgemaakt met gewelddoos verzet, haar vroegen hen te steunen in hun verzet. Renate voelde zich minder machteloos nu zij een rol kreeg in het gezamenlijk verzet en maakte kennis met ouders vanuit een heel ander perspectief, namelijk niet als tegenstanders maar als samenwerkingspartners in een weerbarstig proces. Zo leerde ze op een heel andere manier naar haar leerling en zijn ouders te kijken. Om te werken aan het herstel van de scholieridentiteit had ze met ouders afgesproken om iedere week een foto van de klas te maken, waarbij een klasgenoot een berichtje insprak. Ze stuurde iedere mededeling of uitnodiging, bijvoorbeeld voor een klassenfeest, ook naar deze leerling. Niet dat hij erop inging, maar volgens zijn moeder waardeerde hij de berichtjes

wel. Ook zorgde Renate iedere week voor huiswerk of een opdracht die zij via beeldcontact met hem besprak en die ze – wanneer het hem lukte om naar school te komen – met hem oppakte.

Tegen de zomervakantie kwam hij weer af en toe naar school. Renate had intussen geleerd te verdragen dat zij hem en zijn ouders niet kon veranderen en dat zij door het loslaten van haar eigen oordelen beter met hen in contact kwam. Ook had zij besloten zich te richten op het praktische contact met deze leerling en de gesprekken bij anderen te laten.

De ouders waardeerden haar inspanningen en waren blij dat hun zoon weer af en toe naar school ging. Het was weliswaar een verloren jaar in termen van leerjaren, maar de jongen bracht niet meer hele dagen achter de computer door en durfde zelfs weer over de toekomst na te denken.

MACHTELOOSHEID

Leraren die betrokken zijn bij een leerling die niet naar school gaat, zullen vaak ervaren dat het een weerbarstig geheel is. Ze hebben vaak al van alles geprobeerd, anderen ingeschakeld en vele gesprekken gevoerd, maar er lijkt weinig te veranderen. Sterker nog; soms hebben leraren het gevoel tegenover de anderen (zoals ouders en hulpverleners) te staan. Ze hebben het gevoel dat een oplossing niet meer mogelijk is, voelen zich niet gehoord en machteloos. Machteloosheid kan ontstaan vanuit de wens om gedrag te verklaren in plaats van het te begrijpen, met het risico een oorzaak te willen aanwijzen of er een mening over te hebben: *Als de ouders eens wat minder toegaven... Als het kind wat meer leerde doorzetten... Als die leraar eens echt belangstelling toonde voor mijn kind... Als het onderwijs nu eens passend gemaakt werd.*

Dergelijke aannames en oordelen zijn begrijpelijk, maar helpen uiteindelijk niet. Ze worden namelijk bedacht vanuit wantrouwen in plaats vanuit een behoefte aan contact en ze zetten de relatie tussen school en thuis juist onder spanning.

Verder wordt machteloosheid versterkt door een gevoel niet gezien of gehoord te worden. Naarmate het schoolverzuim langer duurt, krijgen kinderen en ouders het gevoel dat niemand meer aan hen denkt. *‘Dat op school niemand doorhad dat het slecht met me ging, terwijl ik daar zoveel mensen zag, maakte het misschien nog wel eenzamer dan het al was’* (Number 5 Foundation, 2020, p. 48). Ook bij leraren ontstaat machteloosheid. Na het zoveelste gesprek dat weer geen oplossing bracht, kan het idee ontstaan dat samenwerken geen optie meer is.

GEWELDDOOS VERZET

Haim Omer signaleerde deze machteloosheid bij ouders en leraren en ontwikkelde een methodiek om die te doorbreken. Hij liet zich inspireren

Pedagogiek

WIL VAN NUS

door Gandhi en combineerde zijn geweldloosheid met het systeemdenken en de hechtings-theorie. Ieder kind groeit op in een context met anderen die relaties met hem aangaan. Omer pleit voor een model van waakzame zorg waarin gezagsdragers (ouders, leraren, anderen) werken vanuit een verbindend contact. Zij verzetten zich tegen gedrag dat de ontwikkeling van het kind schaadt in een autoritatieve houding, waarin de relatie centraal staat, maar waarin opvoeders ook grenzen durven stellen. Deze grenzen worden niet afgedwongen vanuit macht, maar gesteld vanuit bezorgdheid.

Waar veel interventies rond thuiszitters vooral zijn gericht op de leerling, richt geweldloos verzet zich veel meer op de volwassenen. Zij vormen met elkaar een steunend netwerk rond de leerling, die hierdoor veiligheid ervaart om stappen vooruit te zetten. Zo steunen de ouders het kind dat angst heeft om naar school te gaan door van hem te houden en juist daarom aanwezigheid te tonen (*'ik ben er voor jou'*), geven zij steun op lastige momenten (*'ik zie dat je angstig bent, maar ik weet zeker dat jij dit kunt overwinnen'*) en geven zij niet op (*'ik ben je ouder en laat je niet los'*). Leraren steunen door contact te leggen en te houden, aanwezigheid te tonen en zich te verdiepen in de zorgen en motieven van de ouders. Alle andere betrokkenen, zoals intern begeleiders, hulpverleners en leerplichtambtenaren, bieden vanuit hun rol soortgelijke steun. Steun gaat gelijk op met begrenzen, maar

betekent absoluut niet dat de volwassene de angst ontkent. *'We zien dat je het lastig vindt om naar school te gaan, maar we gaan het wel doen.'* Angst is er en zal waarschijnlijk ook blijven, maar een kind ervaart zo ook dat het die angst kan hanteren. Door hem bij de angst weg te houden, ervaart hij juist dat hij onvoldoende competent is. Het signaal vanuit de volwassenen is immers dat het te moeilijk voor hem is.

SAMENWERKEN VANAF DE START

Als leraar zet je al in de eerste weken van het schooljaar in op de relatie, maar wat doe je wanneer een leerling al snel verzuimt, en wanneer je dus weinig kansen hebt gehad om hem te leren kennen? Juist dan is het belangrijk de leerling te blijven zien en horen. Zo laat je merken dat je de leerling nog steeds ziet als leerling en niet als thuiszitter, die zich al opgegeven voelt. Je werkt als het ware samen met zijn ouders aan herstel van de scholieridentiteit. Want bij veel afwezigheid voelt een leerling zich soms helemaal geen scholier meer. Hij hoeft 's morgens niet meer op tijd uit zijn bed te komen, zijn tas in te pakken of de agenda te checken op huiswerk. Als leraar kun je een beroep doen op de scholieridentiteit door bijvoorbeeld huiswerk aan te bieden op het niveau van de leerling. Niet om hem bezig te houden, maar om te laten merken dat je hem serieus neemt en vertrouwen hebt dat hij dit kan. Dit vraagt tijd en energie, zeker wanneer er weinig respons komt, maar je inves-

“Er zijn grenzen aan wat scholen voor een leerling kunnen betekenen”

teert in een relatie die uiteindelijk het fundament is voor verandering.

PERSPECTIEF

Steun betekent ook het denken in mogelijkheden en het bieden van perspectief. Door de leerling autonomie te geven ervaart hij controle en ontwikkelt hij een gevoel van competentie. De meeste leerlingen kunnen prima aangeven wat zij nodig hebben om de stap naar school weer te kunnen maken. Vaak nog niet alleen (met steun van anderen) en in aangepaste vorm (bijvoorbeeld minder uren), maar een mogelijk perspectief moedigt aan om door de angst heen te gaan. Het doorbreken van angst kost tijd en doorzettingsvermogen. Versnellen of aanjagen werkt averechts. Succes wordt ervaren wanneer wordt opgebouwd in kleinere stappen, waarbij de regie voor een deel bij de leerling ligt, met wel een grens dat vermijden geen optie is. Een grens als verzetsactie, waarin niet wordt gedwongen of geforceerd, maar wel stelling wordt genomen tegen het vermijdende gedrag.

Perspectief betekent overigens niet voor iedereen weer teruggaan naar school. Niet ieder kind past immers in ons onderwijssysteem. Er zijn grenzen aan wat scholen voor een leerling kunnen betekenen. Er zijn intussen al veel prachtige initiatieven voor thuiszitters ontwikkeld waar leerlingen die uitvielen toch tot bloei kunnen komen.

De leerplichtambtenaar wordt op de hoogte gehouden en volgt samen met ouders en school steeds de voortgang, niet als controleur maar ondersteunend in het proces.

VERDRAGEN

School en ouders zitten niet altijd op één lijn. Waar de een pleit voor forceren of iets meer dwang (*‘als hij er maar een keer doorheen is’*) wil de ander misschien meer autonomie bij het kind stimuleren (*‘dwang zorgt alleen maar voor meer angst’*). Er worden vaak vele gesprekken gevoerd, waarin school en ouders elkaar proberen te

overtuigen, maar waarin geen overeenstemming wordt bereikt. De open dialoog verandert in wederzijdse verharding of een conflict met machteloosheid als gevolg.

Wanneer meningen uiteen blijven lopen, helpt het om te bedenken dat niet de school maar de ouders de primaire gezagsdragers zijn. Leraren en andere betrokkenen kunnen hierin een belangrijke ondersteunende rol vervullen, maar deze kan alleen worden uitgevoerd wanneer die door ouders wordt toegekend. Zonder medewerking van ouders lukt het zelden schoolgang weer op gang te brengen.

Soms kiezen ouders ervoor hun kind thuis te houden omdat het te angstig is of ook wel uit onvrede over het onderwijsaanbod. Dat kan onbegrip en machteloosheid aan de kant van school veroorzaken, maar uiteindelijk heeft ieder alleen controle over zichzelf en het eigen gedrag en niet over dat van de ander. Pogingen om de ander te overtuigen kunnen een opmaat vormen voor verharding en polarisatie. Door het aannemen van een open houding naar ouders, door hen oprecht te willen horen en nieuwsgierig te zijn naar hun motieven en gedachten, bouwen leraren aan een relatie waarin ze het niet eens hoeven te worden, maar waarin ze wel steunend aanwezig kunnen zijn. Ook wanneer ouders andere keuzes maken die soms erg indruisen tegen hun eigen overtuigingen, komt het erop aan elkaar te respecteren en verdragen. Misschien ligt daar voor leraren wel de grootste uitdaging. ★

WIL VAN NUS is gedragskundige, werkend vanuit het gedachtegoed van geweldloos verzet. Zij schreef het boek *Als naar school gaan een uitdaging wordt. Preventie en samenwerking rond thuiszitters* (2021). Huizen: Pica.

Reageren op dit artikel? Mail naar wilvannus@geweldloosverzet.com

LITERATUUR: zie pedagogiek.nu/literatuurlijst of scan de QR-code.

